

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΩΣ ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΛΒΑΝΙΚΟΥ ΕΠΟΥΣ¹

Τὸ Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν, περι-
κλεῆς κιβωτὸς τοῦ πνεύματος καὶ τῶν παραδόσεων τῆς Φυλῆς, πανηγυρίζει
σήμερον μεθ' ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ.

Τιμᾷ καὶ γεραίρει τὴν ἔκλαμψιν τοῦ μεγαλειώδους Ἐπους, ἰὸ ὁποῖον
συνέθεσαν οἱ Πανέλληνες, ὅτε κατὰ τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940 λαὸς εὐρω-
παϊκὸς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἠθέλησε νὰ προσβάλλῃ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν κοι-
τίδα τῆς τὴν ἱερὰν ἰδέαν τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας.

Ἐναντι τῆς ἰταμῆς καὶ ἀπαραδέκτου ἰταλικῆς ἀξιώσεως, ἡ αἰωνία
Ἑλλὰς ἐξηγέρθη ὥς εἰς ἄνθρωπος. Ἐρρίφθη εἰς τὸν ἀπελπιν καὶ ἄνισον
ἄγωνα, καθημάχθη καὶ ἐσταυρώθη, ἐσφράγισε διὰ ὑπερανθρώπου συμβολῆς
τὸ ἠθικὸν κίνητρον τοῦ ἄγῶνος τῶν δημοκρατικῶν λαῶν. Ἀπέδειξεν ὅτι ἡ
προάσπις τῆς ἐλευθερίας ὑπῆρξε πάντοτε τὸ ἔμβλημα τῆς ἱστορικῆς τῆς
προβολῆς, τὸ χρέος καὶ ἡ μοῖρά τῆς εἰς τὸν κόσμον. Ὑπέστη ἀλογίστως τρο-
μακτικὴν θυσίαν καὶ ἔπινε τὸ πικρὸν ποτήριον τῆς νέας δουλείας.

Δικαίως λοιπὸν ἐκρίθη ὅτι ἡ 28ῃ Ὀκτωβρίου πρέπει νὰ ἐορτάζεται ὥς
ἡ δευτέρα μεγάλη ἐθνικὴ ἐπέτειος τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἦδη κατὰ τὴν πρώτην
ἐπέτειον τοῦ μεγάλου γεγονότος, ὑπὸ ἐχθρικὴν κατοχὴν καὶ ἐθνικὴν συμφο-
ράν, οἱ φοιτηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου μας, οἶονεὶ προδικάζοντες τὴν ἀναγ-
καιότητα τῆς καθιερώσεως τοῦ ἐορτασμοῦ, ἠψήφησαν τὸν κατακτητὴν καὶ
τοὺς ἀπηνεῖς διωγμούς του καὶ κατώρθωσαν νὰ φθάσουν μέχρι τοῦ μνη-
μείου τοῦ ἀγνώστου Στρατιώτου διὰ νὰ καταθέσουν ταπεινὰ λουλούδια τῆς
σκλαβωμένης Πατρίδος εἰς μνήμην τῶν ἡρώων.

Τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα ἐπηκολούθησαν τὴν χαραυγὴν τῆς 28ης Ὀκτω-
βρίου 1940 ἀπέδειξαν ὅτι αἱ θυσίαι τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων, τοὺς

1. Λόγος ρηθεὶς τῇ 28ῃ Ὀκτωβρίου 1957 ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν
τοῦ Πανεπιστημίου.

ὁποίους ἡ ἱστορικὴ μνήμη τοῦ Ἑθνους συμπυκνώνει εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς 25ης Μαρτίου, δὲν ἀπέβησαν ἐπὶ ματαίῳ.

Ἡ δραματικὴ ἀγωνία τὴν ὁποίαν, μὲ μόνον προστάτην καὶ ὁδηγὸν τὴν Ὁρθόδοξον Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, ἐδοκίμασεν ἐπὶ αἰῶνας ὁ λαὸς μέχρις οὗτου ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸν βάρβαρον τουρκικὸν ζυγόν, ἡ κολοσσιαία καταβολὴ δραστηριότητος τῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων διὰ νὰ ἀνασυνδέσουν τὸ ἀνιστάμενον ἐκ τῆς δουλείας Ἑθνος πρὸς τὸ ἔνδοξον παρελθὸν πρωτον καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ ἐκρηκτικὴ δύναμις ἐνεργείας ἡ ὁποία ἐξεχύθη ἀπὸ τὸ Ἑθνικὸν Πανεπιστήμιον καὶ ἐδημιούργησεν ἀνώτερον νεοελληνικὸν βίον, ὅλα αὐτὰ συνέθεσαν τὸν τύπον τοῦ συγχρόνου Ἑλλήνος: Ἐνσυνείδητον συνεχιστὴν εὐγενεσιτάτων παραδόσεων, ὥπλισμένον μὲ σπανίαν ἀγωνιστικὴν διάθεσιν, κάτοχον καὶ μέτοχον τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ.

Τὴν χαρὰν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου ἐδέχθησαν οἱ Ἕλληνες τὴν ἐπιταγὴν τῆς ἱστορίας των, μὲ ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις ποὺ ἐπέβαλλεν εἰς αὐτούς. Εἰς τὸν θρασὺν καὶ ὑπερόπτην ἐπιδρομέα ἀντετάχθη τὸ ἱστορικὸν ΟΧΙ, νεοελληνικὴ ἔκφρασις τοῦ « μολὼν λαβὲ » τῶν Θερμοπυλῶν. Ἡ κινδυνεύουσα ἱερὰ ἑλληνικὴ ἐλευθερία ἔστη πάνοπλος καὶ ἕτοιμος ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων, μὲ ἀνοικτὰς τὰς περγαμηνὰς τῆς εὐγενείας.

Τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐδέχετο τὸ ὕπουλον ἄνανδρον κτύπημα ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ηὐλόγησε καὶ ἐφώτισε τὸ θεῖόν της ὄραμα :

*Ἄ, τὸ φῶς ποὺ σὲ στολίζει
σὰν ἡλίου φεγγοβολή,
καὶ μακρόθεν σπινθηρίζει,
δὲν εἶναι, ὄχι, ἀπὸ τὴν γῆ*

*λάμψιν ἔχει δλην φλογώδη
χεῖλος, μέτωπο, ὀφθαλμός·
φῶς τὸ χέρι, φῶς τὸ πόδι,
κι ὅλα γῦρο σου εἶναι φῶς.*

*Τὸ σπαθί σου ἀντισηκώνεις
τρία πατήματα πατῆς,
σὰν τὸν πύργον μεγαλώνεις
καὶ εἰς τὸ τέταρτον κυπῆς.*

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὁ πυρὴν τοῦ νέου μεγαλειώδους ἔπους τῶν Ἑλλήνων λαμβάνει ὑπόστασιν. Ὁ κόσμος ἐκπληκτος παρηκολούθει τὴν ὁλόφωτον Ἑλλάδα νὰ κυπᾷ καὶ νὰ καταισχύνῃ τὴν ὕλικήν βίαν.

Δὲν εἶναι θέμα τοῦ σημερινοῦ ὁμιλητοῦ νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὴν πρώτην

φάσιν τῆς ἡρωϊκῆς τριλογίας, τὴν διαδραματισθεῖσαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν βόρειον Ἡπειρον, τὴν μαρτυρικὴν ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν, ἣ ὁποία χάρις εἰς τὴν χαλαρὰν ἠθικὴν τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς ἐξακολουθεῖ νὰ μαρτυρῇ καὶ νὰ στενάξῃ ὑπὸ τὸ πέλμα μιᾶς ἀπολιτίστου, ἀσημάντου ἐθνότητος.

Εἰς τὴν δευτέραν φάσιν τῆς πολεμικῆς τριλογίας τῶν Ἑλλήνων θὰ σταματήσωμεν μόνον διὰ νὰ ὑποκλιθῶμεν πρὸ τῆς ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς ἀρετῆς, ἣ ὁποία ἐθάμβωσε καὶ ἐκάρφωσε πρὸ τῶν ὀχυρῶν τῆς Μακεδονίας τὸν δεύτερον κατὰ σειρὰν ἐπιδρομέα, τοὺς Γερμανοὺς, εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ μόνη ἡ ἐμφάνισις των διέλυε τὰς στρατιάς τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

Μετὰ ταῦτα τὰ γεγονότα ἐξειλίχθησαν μὲ δραματικὴν γοργότητα. Ὁ στρατός, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν γενναιότητα ἀπέτισε φόρον τιμῆς ὁ ἐχθρὸς καὶ τοῦ ὁποίου τὰ κατορθώματα παρηκολούθησεν ἐπὶ ἑξ ἁλησμονήτους μῆνας ἑκπληκτὸς ἡ ἀνθρωπότης, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπομείνῃ τὴν πίεσιν τοῦ ἐκ τῶν πλαγίων του ἐμφανισθέντος γερμανικοῦ κολοσσοῦ. Αἱ σάλπιγγες τῆς στρατιᾶς τῶν ἀητιτήτων τῆς Ἀλβανίας ἐσάλπισαν τὸ τραγικὸν «παύσατε πῦρ» καὶ τότε... τότε

ὦ πόποι, ἦ μέγα πένθος Ἀχαιῖδα γαῖαν ἰκάνει.

Ἡ Ἑλλὰς ἐγονάτισε. Τὸ καθημαγμένον τίμιον σῶμά της ἐπάτησαν καὶ συνέθλιψαν σιδηρόφρακτοι ἐπιδρομεῖς τοῦ βορρᾶ. Ἀπηλπισμένος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἠτένιζε τὸ ἐπερχόμενον «δούλιον ἡμᾶρ».

Βασιλεὺς καὶ Κυβέρνησις μετασταθμεύουν ἐν τάχει εἰς Κρήτην, τὴν μόνην πλεον ἐλευθέραν λωρίδα τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος.

Ἐφαίνεται ὅτι τὸ πᾶν εἶχεν ἀπολεσθῇ πλὴν τῆς τιμῆς. Καὶ ὅμως: Τὰ συντρίμματα τῆς ἑλληνικῆς ὑποστάσεως, ὅ,τι ἐν σπουδῇ κατώρθωσε νὰ φθάσῃ μέχρι Κρήτης, διετήρουν ἀνέπαφον καὶ ἀμείωτον τὴν ψυχικὴν ἔξαρσιν τῶν ἐνδόξων ἡμερῶν. Ἡ μεσολαβοῦσα ὑδατίνη ἔκτασις τοῦ Αἰγαίου ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ συγκροτηθῇ εἰς τὴν μεγαλόνησον δύναμις ἀμύνης, ἄοπλος μὲν καὶ ἀσθενὴς ὑλικῶς, ἀλλὰ πάνοπλος καὶ ἀκατάβλητος ἠθικῶς. Αἱ ἀνεξάντλητοι ἠθικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν εἶχον ἀκόμη εἶπει τὴν τελευταίαν λέξιν.

Ὅτε, μετὰ ἀνάπαυλαν μηνὸς περίπου, οἱ Γερμανοὶ ἠθέλησαν νὰ γίνουν κύριοι καὶ τοῦ τελευταίου ὑπολειφθέντος ἐλευθέρου τμήματος τῆς ἑλληνικῆς γῆς, εὗρον εἰς τὴν Κρήτην, ὅχι μίαν ἐτοιμοπαράδοτον ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν, ἀλλὰ μίαν μικρογραφίαν τῆς Ἑλλάδος ἀποφασισμένην νὰ ἀντιτάξῃ τὴν μέχρις ἐσχάτων ὑστάτην ἄμυναν.

Ἡ περιώνυμος μάχη τῆς Κρήτης εἶναι πρωτότυπος, εἶναι ἡ πλεον παράδοξος μάχη τῆς ἱστορίας τῶν πολέμων. Εἶναι ἡ τελευταία ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους μάχη τοῦ ἐνδόξου πολέμου 1940-1941, τοῦ ὁποίου ἡ χρονικὴ

διάρκεια περικλείεται μεταξύ τῆς χαρηνγῆς τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940 καὶ τῆς χαρηνγῆς τῆς 29ης Μαΐου 1941, δις ἀποφράδος διὰ τὸν Ἑλληνισμόν χρονολογίας.

Τότε εἰσήγησαν ὀριστικῶς καὶ εἰς τὴν Κρήτην τὰ πυρὰ συγκεκροτημένων τμημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἔσβησε τὸ φῶς καὶ ζοφερόν τὸ σκότος ἐβύθισεν εἰς τὴν φρίκην καὶ τὴν δυστυχίαν τὸν μαρτυρικόν μας λαόν.

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον προσδίδει ἐξαιρετικὴν πρωτοτυπίαν καὶ παραδοξότητα εἰς τὴν μάχην τῆς Κρήτης εἶναι ἡ ἀμφίπλευρος ἰδιοτυπία τοῦ χαρακτῆρός της.

Οἱ ἐπιδρομεῖς ἐπετέθησαν διὰ στρατιωτικῶν σωμάτων ριπτομένων ἀπὸ ἀέρος, γεγονὸς καὶ θέαμα, τὸ ὅποιον ἀντίκρουζεν ὁ κόσμος διὰ πρώτην φοράν. Βιβλικαὶ σκηναὶ τῆς ἀποκαλύψεως ἐξετυλίχθησαν τὴν πρωΐαν τῆς 20ης Μαΐου.

Μετὰ ἀπάνθρωπον ἀδιάκριτον βομβαρδισμόν πόλεων καὶ χωρίων, ἀκατάπαυστα κύματα ἀνεξαντλήτων ἑκατοντάδων ἀεροπλάνων διεσκόρπιζαν συνεχῶς εἰς τοὺς οὐρανούς τῆς Κρήτης ἀλλεπάλληλα τμήματα πτερωτῶν ἐπιδρομῶν. Ἀλεξίπτωτα παντός χρώματος ἐκάλυπταν τὸν οὐράνιον χῶρον καὶ κατήρχοντο ταχέως εἰς τὴν γῆν μὲ ἀνδρας καὶ παντὸς εἶδους πολεμικὸν ὕλικόν. Ρυμουλκούμενα ἀνεμόπτερα προσεγειοῦντο αἰφνιδίως καὶ ἀπεβίβαζαν συγκεκροτημένα ἄριστα ἐξοπλισμένα ἀεραγῆματα εἰς κάθε σημεῖον τῶν προσβαλλομένων περιοχῶν.

Ἐμβρόντητοι πρὸς στιγμὴν οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ ἐδάφους καὶ συνεχόμενοι ἀκόμη ἀπὸ τὸ πρωτοφανὲς οὐράνιον θέαμα ἐρρίπτοντο εὐθύς ἀμέσως εἰς τὴν πλέον παράδοξον μάχην τῆς πολεμικῆς ἱστορίας, τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην μάχην τῆς ὁποίας τὸν ὀρυμαγδὸν ἀντελάλησαν ἐπὶ δέκα ἡμέρας καὶ νύκτας οἱ βαρεῖς ὄγκοι τῶν Λευκῶν Ὀρέων καὶ τοῦ Ψηλορείτου. Ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Κρήτης ἤρχιζε :

*Χαιρετοῦν τὸν ἐρχομό της
βροντερόφωνα ντουφέκια
ἀστραπὲς κι ἀστροπελέκια
χύνουν λάμψι περισσή.*

*Καὶ φωνὴ παλληκαρίσια
ἀπ' τὴν Ἰδὴ κατεβαίνει :
Χαῖρε Κρήτη ἀνδρειωμένη,
Χαῖρε ἐλεύθερο νησί !*

Γοργῇ ἄμεσος ἐξάπλωσις τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς κάθε σημεῖον τοῦ θεάτρου τῶν μαχῶν ἐδημιούργησεν αὐτομάτως θάλασσαν ἀνδρῶν συμπλεκομέ-

νων, σύγχυσιν καὶ ἀνατροπὴν τῶν σχεδίων ἐπιτιθεμένων καὶ ἀμυνομένων.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Γεώργιος ὁ Β' ἵστατο τὴν στιγμὴν τῆς ἐπιθέσεως εἰς τὴν αὐλὴν χωρικῆς οἰκίας μὲ πολεμικὸν κράνος εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ περιστροφὸν εἰς τὴν χεῖρα. Τὸν περιεστοίχιζαν ὁ πρίγκηψ Πέτρος μὲ κράνος καὶ πολεμικὸν ὄπλον καὶ ὁ πρωθυπουργὸς τῆς ἀντιστάσεως Ἐμμ. Τσουδερός, ὀπλισμένος μὲ ὀλυμπίαν ἀταραξίαν καὶ αὐτοκυριαρχίαν. Ἡ στιγμή ἦτο ἐκτάκτως δραματικὴ. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἕθνους εὗρίσκετο περικυκλωμένη ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν, ἐκινδύνευεν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ περιπέσῃ εἰς χεῖράς του.

Καὶ μόνη ἡ μνεΐα τῆς δραματικῆς αὐτῆς περιπετείας βασιλέως καὶ κυβερνήτου καταδεικνύει τὴν γοργότητα, μὲ τὴν ὁποῖαν ἐξειλίχθησαν τὰ πολεμικὰ γεγονότα.

Ἡ μάχη τῆς Κρήτης εἶναι περίεργος ὄχι μόνον διὰ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ἐγένετο ἡ ἐναντίον αὐτῆς ἐχθρικὴ ἐπίθεσις, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν μαχητῶν, οἱ ὁποῖοι ἀνέλαβον τὴν ὑπεράσπισίν της.

Ἀπὸ συμμαχικῆς πλευρᾶς τὴν νῆσον προήσπιζον Βρεττανικά, Νεοζηλανδικὰ καὶ αὐστραλιανὰ τμήματα, τὰ ὁποῖα ἀπεβιβάσθησαν εἰς Κρήτην μετὰ τὴν κατάρρευσιν τῆς ἀντιστάσεως εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Ἄπας ὁ βαρὺς ὀπλισμός, τὰ παντοειδῆ μηχανοκίνητα μέσα, ἀκόμη δὲ καὶ μέγα μέρος τοῦ ἀτομικοῦ ὀπλισμοῦ τῶν ἀνδρῶν εἶχον ἐγκαταλειφθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς νὰ προτιμηθοῦν οἱ ἄνδρες τοῦ ὕλικου.

Ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς τὰ τρία ἔμπεδα Χαννίων, Ρεθύμνης, Ἡρακλείου. Ὀκτὼ τάγματα νεοσυλλέκτων ἀνδρῶν, μετενεχθέντα ἐν σπουδῇ ἀπὸ Ναυπλίου καὶ Τριπόλεως περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου εἰς Κρήτην. Οἱ ἄνδρες τῶν ταγμάτων αὐτῶν εἶχον καταταγῇ μόλις πρὸ μηνός, ἦσαν ἀγύμναστοι καὶ ἀνίδεοι πολέμου, διέθετον δέ, ὅσοι ἔξ αὐτῶν εἶχον ὄπλα, ἐλάχιστα φυσίγγια ἕκαστος. Ἐπὶ πλέον ἡ Σχολὴ Χωροφυλακῆς καὶ ἡ πρώτη τάξις τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων.

Ἀπὸ ἀπόψεως συνθέσεως λοιπὸν ἀντεπροσωπεύετο στρατιωτικῶς εἰς τὴν Κρήτην ὁλόκληρος ἡ Ἑλλάς. Ἀπουσίαζαν μόνον οἱ Κρητὲς στρατιῶται, ἡ ἥρωικὴ πέμπτη μεραρχία, ἡ ὁποία εἶχεν ἀποκλεισθῇ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Ὅλοι οἱ ἄλλοι κρητικοί, γέροντες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἦσαν παρόντες « ἔτοιμοι νὰ νηστεύσουν τὰ γήινα ἀγαθὰ διὰ παντός, διὰ νὰ κοινωνήσουν τὴν δόξαν τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος ».

Βασιλεὺς καὶ Κυβέρνησις, ἄνδρες ἀπὸ τὴν Θράκην, Μακεδονίαν, Ἡπειρον, Θεσσαλίαν, Στερεὰν Ἑλλάδα, Πελοπόννησον καὶ νήσους, ὑπολείμματα τῆς στρατιᾶς τῶν ἀηττήτων τῆς Ἀλβανίας καὶ τῶν Μακεδονικῶν Ὀχυρῶν, ὅσοι κατώρθωσαν νὰ φθάσουν μέχρι Κρήτης, τέλος ὁλόκληρος καὶ ὁλόψυχος ὁ λαὸς τῆς μεγαλονήσου, ὅτι Ἑλληνικὸν ἔμενεν ἀκόμη ἀδούλωτον :

*Κατεβαίνουνε κι ανάφτει
τοῦ πολέμου ἀναλαμπή
τὸ τουφέκι ἀνάβει, ἀστράφτει
λάμπει, κόφτει τὸ σπαθί.*

*Ἀποκρίνονται καὶ ἡ μάχη
ἔτσι ἀρχίζει ὁποῦ μακριὰ
ἀπὸ ράχη ἐκεῖ σὲ ράχη
ἀντιβούϊζε φοβερά.*

Ὅσοι ἐκ τῶν κατοίκων τῆς νήσου κατώρθωσαν νὰ ὀπλισθοῦν καθ' οἷον-
δήποτε τρόπον προσειτέθησαν ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν εἰς τὴν μάχιμον
δύναμιν. Παλαιοὶ ὀπλαρχηγοὶ καὶ μακεδονομάχοι, γηραλέοι πλέον ἀξιωμα-
τικοὶ καὶ μαχηταὶ παλαιότερων ἀγώνων, ἄνδρες ψημένοι εἰς τὴν φωτιὰν τοῦ
πολέμου, ἦσαν σκορπισμένοι εἰς ὅλα τὰ πεδία τῶν μαχῶν.

Ἡ μάχη δὲν ἐξειλίχθη εἰς στρατηγικὰ σημεῖα ἀπέχοντα τῶν κατωκη-
μένων περιοχῶν, ἀλλ' ἐντὸς τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων τῆς νήσου. Πρὸ
τῆς μάχης καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτῆς, ἀπάνθρωπος βομβαρδισμὸς
μετέβαλλεν εἰς συντρίμματα τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία τῶν προσβαλλομένων
περιοχῶν.

Ὁ ἄμαχος πληθυσμὸς τῆς Κρήτης, εὐρέθη αἰφνιδίως ἐνώπιον ἐπιδρο-
μέως, ὃ ὁποῖος χωρὶς σεβασμὸν καὶ χωρὶς οἶκτον πρὸς τοὺς ἀόπλους, διεσκόρ-
πιζε πῦρ καὶ σίδηρον πρὸς κάθε σημεῖον.

Ἀλεξιπτωτισταὶ καὶ ἀεραγῆματα τοῦ ἐχθροῦ ἐμάχοντο ἐντὸς κατω-
κημένων περιοχῶν καὶ ἐπυροβόλουν κάθε πολίτην, ὃ ὁποῖος ἐπεχείρει νὰ δια-
φύγῃ τοὺς πολυβολισμοὺς τῶν ἀεροπλάνων των. Τὴν ζωὴν ἑαυτοῦ καὶ τῆς
οἰκογενείας ἐξησφάλιζε μόνον ἐκεῖνος, ὃ ὁποῖος, ὀπλιζόμενος μὲ κάθε τρόπον,
ἠδύνατο νὰ προβάλλῃ κάποιαν ἀντίστασιν εἰς τὸν ἔτοιμον καὶ πρόθυμον νὰ
τὸν φονεύσῃ ἐχθρὸν. Ὁ διαρκὴς ἄμεσος κίνδυνος τῆς ζωῆς ἑαυτοῦ καὶ τῶν
προσφιλῶν, ὃ κίνδυνος ἐξανδραποδισμοῦ τῆς γῆς του, ἡ γνώριμος εἰς τοὺς
ρώθωνάς του ὁσμὴ τῆς πυρίτιδος, ὠδήγησαν ἐνστικτωδῶς τὸν λαὸν τῆς
Κρήτης πρὸς τὸ καθῆκον νὰ ἀμυνθῇ καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πολεμήσῃ.

Τὰ λαϊκὰ αὐτὰ στοιχεῖα εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ὑπελόγιζεν ὁ ἐπιδρομεύς,
ἦντλησαν ἀπὸ τὴν γῆν τῶν προγόνων ἀκατάβλητον δύναμιν καὶ ἠκτινοβόλη-
σαν ἀνυπέρβλητον ἀνθρωπίνην εὐγένειαν καὶ ἀνωτερότητα.

Ὁ αὐτομάτως δημιουργηθεὶς στρατὸς τῶν ὠραιοθανάτων Κρητῶν καὶ
Κρησῶν κατέπληξε συμμάχους καὶ ἐχθροὺς καὶ ἔδωκεν ὅλως ἰδιάζουσαν
σημασίαν καὶ χαρακτῆρα εἰς τὴν μάχην. Ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν συμμαχικῶν
δυνάμεων σημειώνει εἰς τὴν πολεμικὴν του ἔκθεσιν: « Ὀλόκληρος ὁ λαὸς
τῆς Κρήτης ἤθελε νὰ πολεμήσῃ. Δὲν ἔχω ἀμφιβολίαν ὅτι ἂν εἴχομεν και-

ρὸν θὰ ἡδυνάμεθα νὰ εἴχομεν συγκεντρώσει καὶ ἐκπαιδεύσει δύο πλήρεις Μεραρχίας ».

Αἱ ποικίλης συνθέσεως ἑλληνικαὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις, οἱ μαθηταὶ τῶν στρατιωτικῶν Σχολῶν, οἱ ἀγύμνατοι νεοσύλλεκτοι, οἱ χωροφύλακες, τὰ ὑπολείμματα τῆς στρατιᾶς τῶν ἀηττήτων τῆς Ἀλβανίας καὶ τῶν Μακεδονικῶν Ὀχυρῶν εἶδαν εἰς τὴν μεγαλειώδη ἑξαρσιν τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ, εἰς τὰ πρόσωπα τῶν γερόντων, τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν τῆς Κρήτης, εἶδαν, λέγω, τὰ πρόσωπα τῶν εἰς τὴν ὑπόδουλον πλέον πατρίδα ἐγκαταλειφθέντων προσφιλῶν. Εἶδαν τοὺς γονεῖς, τὰς ἀδελφάς, τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά των, τὸ ὄμαιμον καὶ τὸ ὁμόγλωσσον καὶ τὸ ὁμότροπον καὶ ἐνεστερνίσθησαν ἀμέσως τὴν ἐπιταγὴν τῆς ἱστορίας μὲ τὸ « νῦν ὑπὲρ πάντων ὁ ἀγὼν ».

Στρατὸς καὶ λαὸς ἀδελφωμένοι, ἀνάμεικτοι συνηγωνίζοντο εἰς πράξεις ἀφθάρτου ἡρωϊσμοῦ. Διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ ἐκείνου πολέμου ὁ ἐπιδρομεὺς ἀντεμετώπισεν ὄχι τυπικὴν στρατιωτικὴν ἀντίστασιν, ἀλλὰ παλλαϊκὴν κινητοποιήσιν ἀσυνήθους, ἀπιθάνου ἐκτάσεως.

Διὰ τὸν γερμανὸν στρατιώτην δὲν ἦτο ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς μόνον ὁ κάθε στρατιώτης, ἀλλὰ καὶ ὁ κάθε πολίτης, ἡ κάθε γυναῖκα καὶ τὸ κάθε παιδί πού συνήντα. Γερμανὸς ἀξιωματικὸς ἐκθέτει : « Εἰς τὴν Κρήτην μόνον οἱ πέτρες δὲν ἐσηκώνοντο μοναχαί των νὰ μᾶς κτυποῦν. Κάθε ἔμψυχον μᾶς ἐπολέμει καὶ μᾶς ἐπολέμει ἕως τὴν ὑστάτην του στιγμὴν ».

Ἡ μάχη δὲν εἶχε φάσεις χρονικῆς ἐξελίξεως, δὲν ἔδιδεν εὐκαιρίας ἀνακατατάξεως ἢ μεταφορᾶς δυνάμεων ἀπὸ ἐνὸς εἰς ἄλλο σημεῖον, δὲν παρεῖχε περιπτώσεις διατηρήσεως ἐφεδρειῶν διὰ τὴν κρίσιμον ὥραν. Ἐντὸς ἐλαχίστων ὥρῶν αἱ ἐπιχειρήσεις εἶχον ἀναπτυχθῆ εἰς ὁλόκληρον τὴν βόρειον Κρήτην, αἱ ἐπικοινωνίαι μεταξὺ τῶν διαφόρων θεάτρων τῶν μαχῶν εἶχον παρὰ λύσει. Οἱ τρεῖς βασικοὶ τομεῖς ἀπεμονώθησαν, ἕκαστος ἐξ αὐτῶν ἐμάχετο ἀνεξάρτητος καὶ ἀσύνδετος πρὸς τοὺς δύο ἄλλους.

Παρ' ὅλα αὐτὰ εἰς ὅλα τὰ σημεῖα καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν μαχῶν ἐπεκράτησεν ἀπόλυτος ὁμοιοτυπία ἀγῶνος, ἡ αὐτὴ πάντοτε γρανιτώδης ἐνότης κοινῆς ἐνεργοῦ ἀντιστάσεως στρατοῦ καὶ λαοῦ.

Μέγα, μέγιστον ποσοστὸν τῆς ἀδιαταράκτου αὐτῆς πολεμικῆς ἁρμονίας πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ ἔξοχον ψυχικὸν σθένος καὶ τὴν ἄμεσον προβολὴν τῆς προσωπικῆς ἀνδρείας, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξεν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τὸ τιμημένον σῶμα τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν. Καὶ προσέτι εἰς τὴν θαυμασίαν εὐκαμψίαν προσαρμογῆς, μετὰ τῆς ὁποίας οἱ ἐκ πάσης γωνίας τῆς Ἑλλάδος προερχόμενοι ἀξιωματικοὶ ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν αὐθόρμητον προσέλευσιν εἰς τὴν μάχην τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου, τὴν ἀνωτερότητα, μετὰ τῆς ὁποίας ἐχρησιμοποίησαν τὴν παράλληλον δρᾶσιν ἀρχηγῶν καὶ καπεταναίων, οἱ ὅποιοι ὠδήγουν τὰ σχηματιζόμενα ἐθελοντικὰ σώματα. Ὀλίγας ὥρας μετὰ

τὴν ἑναρξιν τῶν ἐπιχειρήσεων ὅλα τὰ ἑτερόκλητα στοιχεῖα τῶν μετώπων ἐδέχοντο μὲ τὴν πειθαρχίαν ἡσκημένων στρατιωτῶν τὰς διαταγὰς τῶν ὑπευθύνων ἀξιωματικῶν.

Ὁ λαὸς ἔρριψεν εἰς τὸν ἀγῶνα μαζὶ μὲ τὸν πρωτόγονον καὶ ἀνάξιον λόγου ὀπλισμόν, τὸν ὁποῖον κατώρθωσε νὰ ἐξοικονομήσῃ τὴν τελευταίαν στιγμήν, τὴν ἀδάμαστον κρητικὴν ψυχὴν, τῆς ὁποίας τὴν εὐγενῆ ἀκτινοβολίαν ἐδέχθη ὡς εὐλογίαν ὁ μαχόμενος τὸν ἀπελπιν ἀγῶνα στρατὸς καὶ ἐστεφάνωσε μὲ αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν τῆς μέχρως ἐσχάτων ἀντιστάσεως.

Τὸ ἀσύγκριτον αὐτὸ ψυχικὸν κάλλος ἡσκησε τὴν εὐγενικὴν του ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τὰ μαχόμενα παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Ἑλλήνων συμμαχικὰ στρατεύματα. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀλήθεια.

Μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς Ἀγγλίας παρεμβάλλεται σήμερον ἡ ἱερὰ ὑπόθεσις τῆς Κύπρου. Ἀπὸ τίνος χρόνου τὸ τιμημένον πρόσωπον τῆς Ἑλλάδος δέχεται προσβλητικὰ ραπίσματα ἀπὸ ἓνα χέρι, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς εἴχομεν συνηθίσει ἐκ μακρᾶς παραδόσεως νὰ σφίγγωμεν μὲ ἀγάπην, μὲ ἐντιμότητα, μὲ ἐμπιστοσύνην. Φίλοι εἰς τοὺς ὁποίους εἴχομεν πιστεύσει καὶ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ὁποίων ἔχομεν ἐπανειλημμένως πολεμήσει διὰ κοινὰ ἰδανικά, Φίλοι οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἄμεσον πρόσφατον ἀντίληψιν τοῦ ἀσυνήθους τρόπου καθ' ὃν ἡμεῖς ἡγωνίσθημεν χάριν κοινῆς ὑποθέσεως, εἰς τὴν ἱερότητα τῆς ὁποίας ἐπιστεύαμεν, Φίλοι οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ ἐνθυμοῦνται πολὺ καλῶς ὅτι μόνοι ἡμεῖς τότε παρὰ τὸ πλευρὸν των δὲν ἐδιστάσαμεν χάριν τῆς ἰδικῆς μας βεβαίως πρωτίστως ἀνεξαρτησίας, ἀλλὰ καὶ τῆς γενικωτέρας ἐννοίας τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, ὑπὲρ τῆς ὁποίας καὶ αὐτοὶ διεκήρυττον ὅτι ἡγωνίζοντο, δὲν ἐδιστάσαμεν, λέγω, οὐδὲ στιγμήν νὰ θυσιασθῶμεν, νὰ τινάξωμεν τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρον εἰς τὸν ἀέρα καὶ νὰ γίνωμεν ὁλοκαύτωμα, οἱ Φίλοι αὐτοὶ λησμονοῦν καὶ φιλίαν καὶ διακηρύξεις καὶ ὑποσχέσεις. Προσβάλλουν ἐν ψυχρῷ καὶ ἐπιχειροῦν νὰ νοθεύσουν τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν.

Ἐκτελεσταὶ μιᾶς ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας ἀδικίας τῆς ἱστορίας ἔφθασαν μέχρι σημείου νὰ παρεμβάλλουν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς Κύπρου ἱστορικῶς, ἠθικῶς καὶ οὐσιαστικῶς ἀπαράδεκτα δῆθεν δικαιώματα μιᾶς χώρας, ἡ ὁποία ἐκαιροσκοπεῖ καὶ παρεσπόνδει, ὅτε ἡμεῖς ἐξεπλήττομεν τὸν κόσμον.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἀγγλίας, ὁ πολιτισμὸς τῆς Ἀγγλίας, αἱ ὑποσχέσεις καὶ αἱ διακηρύξεις τῆς Ἀγγλίας ὅλα αὐτὰ ἐκτίθενται, μὲ τὴν ἀπίθανον ἐλπίδα ὅτι ἡ Κύπρος, αὐτὸ τὸ λατρευμένον μας ὄνειρον, αὐτὴ ἡ κιβωτὸς τεσσάρων χιλιάδων ἐτῶν ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ θὰ ἐξακολουθήσῃ δουλεύουσα ὡς ἀποικιακὸς χῶρος.

Ἄς μάθουν λοιπὸν ὅτι ἐπιχειροῦν ἀκατόρθωτον καὶ ἀδύνατον ἔργον, ὅτι ἀπλῶς ὑβρίζουν τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὸ θεῖον δίκαιον. Τιτᾶνες τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως ἔχουν διδάξει ὅτι ὡς ἐπακολούθημα τῆς δεινῆς αὐτῆς ὕβρεως ἔρχεται πάντοτε ἡ τραγικὴ κάθαρσις.

Ὅταν ἐπιστῇ ἡ στιγμή τῆς καθάρσεως καὶ ἡ Ἀγγλία θὰ λογοδοτῇ ἀπέναντι τῆς ἀδεκάστου ἱστορίας, ὅταν ἡμεῖς θὰ εἴμεθα οἱ νικηταὶ τῆς ἠθικῆς μάχης, τότε ἡ Ἑλλάς θὰ ρίψῃ εἰς τὸν ζυγὸν τῆς κρίσεως τὰς ἀγχόνας, τὰς ὁποίας ἔστησαν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Λόρδου Βύρωνος διὰ νὰ κρεμάσουν τοὺς Ἕλληνας προμάχους τῆς ἐλευθερίας.

Θὰ ὑπενθυμίσῃ τὴν ἐξορίαν τοῦ Ἐθνάρχου, τὰς ἐπιθέσεις καὶ τοὺς βανδαλισμοὺς ἐναντίον τῶν μαθητῶν τῶν σχολείων, τοὺς ἀστυνομικοὺς σκύλλους, τοὺς ἐμπρησμοὺς καὶ τοὺς δαρμοὺς τῶν κληρικῶν μας. Ὁλόκληρος ἡ διπλωματικὴ ἐπιχειρηματολογία τῆς Ἀγγλίας δὲν θὰ δυνηθῇ τότε νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἀμείλικτον ἱστορικὴν κρίσιν, ὅτι κατ' ἐπίφασιν πεπολιτισμένη καὶ αὕτῃ δὲν ὑστέρησεν εἰς βαρβαρότητα τῶν προηγηθέντων διωκτῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Αὐτὴν τὴν στιγμήν ὅμως ἐδῶ πανηγυρίζομεν μεγάλην ἐθνικὴν ἐπέτειον καὶ ὑμνοῦμεν τὴν μάχην ἐκείνην εἰς τὴν ὁποίαν συμμαχικαὶ καὶ Ἑλληνικαὶ δυνάμεις προεκινδύνευσαν ἀδελφωμέναι. Κάμνομεν ἱστορίαν καὶ ἀπονέμομεν δικαιοσύνην, ἐπομένως κατὰ τρόπον ἐξόχως ἑλληνικὸν διακηρύττομεν ὅτι Βρεττανοὶ, Αὐστραλοὶ καὶ Νεοζηλανδοὶ στρατιῶται ἐπολέμησαν τότε μαζί μας μὲ ἀφθαστον γενναιότητα καὶ ἐλότισαν ἀφθόνως μὲ αἷμα τὴν Κρητικὴν γῆν.

Στρατιῶται αὐτοὶ ἀπὸ μακρινοὺς τόπους, δὲν εἶχον καρφωμένους ὅπως ἡμεῖς τοὺς πόδας εἰς πάτριον ἔδαφος, δὲν ἔβλεπαν νὰ κινδυνεύουν ἀμέσως τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια, αἱ θῆκαι τῶν προγόνων, αἱ μητέρες, αἱ ἀδελφαὶ των, τὰ πάντα. Ἐν τούτοις ἐνεβολιάσθησαν ἀπὸ τὸ διάχυτον πνεῦμα τῆς θυσίας, ἡσθάνθησαν κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης ὅτι περιβάλλονται ἀπὸ ἀσυνήθι ψυχικὴν εὐγένειαν, τοὺς συνήρπασε καὶ τοὺς κατέκτησεν ἡ σφύζουσα πέριξ αὐτῶν ψυχρὰ περιφρόνησις πρὸς τὸν κίνδυνον.

Ἀσυνήθιστον πύρωμα ψυχῆς προεκάλει ἡ ἀπίστευτος θεληματικότης, μὲ τὴν ὁποίαν ἐμάχετο παρὰ τὸ πλευρόν των ὁ μέχρι χθὲς φαινόμενος ἀνίδεος τοῦ πολέμου λαός. Ἡ προσέλευσις εἰς τὰ θέατρα τῶν μαχῶν ἀνδρῶν πάσης ἡλικίας, ὀπλισμένων προχείρως μὲ παντὸς εἶδους πρωτόγονα ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα καὶ γυναικῶν πάσης ἡλικίας συντρεχουσῶν μὲ κάθε μέσον εἰς τὴν ἀγωνίαν τῶν πολεμιστῶν τοὺς κατέπλησσε.

Ὅλα αὐτὰ τὰ παράδοξα καὶ ἀπροσδόκητα ἔκαμαν νὰ ἀντιληφθοῦν οὗτοι αὐτομάτως καὶ ἐνστικτωδῶς τὴν κολοσσιαίαν σημασίαν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, τὸ ἀδόκητον ὕψος, εἰς τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἐξαρθῇ ὁ προνομιοῦχος τῆς ἱστορίας λαὸς τῶν Ἑλλήνων, ὁσάκις ἀγωνίζεται ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας καὶ ἐλευθερίας.

Ὅσοι ἐξ αὐτῶν ἔπесαν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης τῆς Κρήτης, ἔπесαν ὑπερασπιζόμενοι πράγματι λαὸν ἀγωνιζόμενον ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ ὑπάφξεως, ὅσοι ἐπέζησαν, θὰ ἐνθυμοῦνται πάντοτε καὶ θὰ ἀφηγοῦνται τί δύνα-

ται νὰ ἐπιτελέσῃ λαός, ὁ ὁποῖος ἔχει διδαχθῇ ἀπὸ τὴν πεῖραν χιλιετηρίδων πῶς νὰ ὑπερασπίζεται τὴν ἐθνικὴν του ἀξιοπρέπειαν.

Αἱ δραματικαὶ ἐναλλασσόμεναι φάσεις τῆς δεκαήμερου μάχης τῆς Κρήτης ὑπῆρξαν ἀντικείμενον ἐμπεριστατωμένων ἐκθέσεων τῶν ἐπιτελείων τῶν δυνάμεων αἱ ὁποῖαι συνεπλάκησαν, ὑπῆρξαν ἀντικείμενον ἐρεῦνης πολλῶν ἱστορικῶν συγγραφέων. Αἱ ἔρευναι καὶ τὰ συμπεράσματα πάντων τῶν ἀσχοληθέντων συγκλίνουν εἰς τὴν ἔξαρσιν τοῦ πνεύματος αὐτοθυσίας, ὅπερ ἐκυριαρχήσεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς νήσου.

Ἐξαίρονται ἰδιαιτέρως ἡ ψυχραιμία, ἡ πειθαρχία καὶ ἡ ἐσχάτη περιφρόνησις πρὸς τὸν κίνδυνον πάντων τῶν ὑπερασπιστῶν, ἀπὸ τοῦ ἐβδόμηκονταετοῦς ὀπλαρχηγοῦ μέχρι καὶ τοῦ νεαροῦ ἐφήβου τῆς πρώτης τάξεως τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων, ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἀξιωματικοῦ μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου ἐθελοντοῦ χωρικοῦ.

Ἄν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν πρῶτον ὅτι αἱ συμμαχικαὶ δυνάμεις δὲν εἶχον ποτὲ μέχρι τῆς μάχης τῆς Κρήτης κατορθώσει νὰ ἀντιμετωπίσουν γερμανικὴν ἐπίθεσιν. Δεύτερον ὅτι εἰς τὴν νήσον ἐπολέμησαν αὐτοὶ μὲν μὲ ἐλάχιστα μέσα, οἱ δὲ Γερμανοὶ μὲ πολεμικὰ μέσα τὰ ὁποῖα κατέπληξαν τοὺς στρατιωτικοὺς κριτικούς. Ἄν ἐπίσης ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἐλληνικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ἀπετέλουν ἄνδρες ἀγύμναστοι καὶ ἐλλιπῶς ὀπλισμένοι. Ἄν, λέγω, ληφθοῦν πάντα ταῦτα ὑπ' ὄψιν, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὡς ἀσφαλὲς τὸ συμπέρασμα εἰς τὸ ὁποῖον συγκλίνουν οἱ στρατιωτικοὶ καὶ ἱστορικοὶ κριτικοὶ τῆς μάχης, ὅτι δηλαδὴ ἡ παράτολμος εὐηυχία καὶ ἡ ψυχρὰ ἀταραξία τῶν ὑπερασπιστῶν ἐκεντρίσθη ἀπὸ τὴν ὁλόψυχον, ἀλλὰ καὶ οὐσιαστικὴν, δηλαδὴ μαχητικὴν συμμετοχὴν τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου.

Ἐπὶ δέκα ἡμέρας ἀνάμεικτοι στρατιῶται καὶ πολῖται ἠγωνίζοντο στῆθος πρὸς στῆθος. Ὁ ἐκπροσωπῶν τὴν Κυβέρνησιν ὡς μαχόμενος Ὑπουργὸς Σ. Δημητρακάκης ἀνεκηρύχθη ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς « βράχος δυνάμεως ». Ὁ ἐχθρὸς ἦτο ἀνοικτίρμων καὶ δυσμάχητος, οἱ ὑπερασπισταὶ ἐκυριαρχοῦντο ἀπὸ τὴν ἀποφασιστικότητά τῆς ἀπελπισίας. Ὅ,τι διεκρίνετο ἀπὸ τὸν ὀρυμαγδὸν τῶν ὅπλων ἦτο ἀδιάκοπος « οἰμωγὴ τε καὶ εὐχολὴ ἀνδρῶν ὀλλύντων τε καὶ ὀλλυμένων ».

Αἱ ἡμέραι παρείρχοντο, δραματικαὶ αἱ ὥραι καὶ αἱ στιγμαὶ διεδέχοντο ἀλλήλας ἐν μέσῳ ἀγωνίας δυσπεριγράπτου ὕψους καὶ ἐκτάσεως, ἐνῶ ἄκαμπτος καὶ ἀμείωτος ἡ ἥρωϊκοεπικὴ διεξαγωγὴ τῆς μάχης ἐφέρετο πρὸς τὸ μοιραῖον τέρμα.

Ὅτε τὰ πολεμικὰ πράγματα ἔφθασαν εἰς τὸ ἀδύνατον καὶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ πολέμου ἐπέβαλεν εἰς τὴν ὑπεύθυνον ἡγεσίαν νὰ διατάξῃ σίγησιν πυρός, ὁ ἐπιδρομεὺς εἶχεν ὑπερνικήσει μόνον τὸν δυτικὸν τομέα.

Ὁ κεντρικὸς καὶ ὁ ἀνατολικὸς ἐκρατοῦντο ὑπὸ τῶν ὑπερασπιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἤκουόν αἴφνης ἐκπληκτοὶ τὴν διαταγὴν νὰ διακόψουν τὰς ἐπιχειρή-

σεις, διότι ὁ ἀγὼν τερματίζεται καὶ οἱ σύμμαχοι ἀποχωροῦν. Ὑπήκουσαν μὲ τὰ αὐτὰ συναισθήματα μὲ τὰ ὁποῖα οἱ νικηταὶ τῆς Ἀλβανίας ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς θέσεις, ὅτε ὑπέκυψε τὸ μακεδονικὸν μέτωπον.

Στρατιωτικῶς ἐκρίθη ἡ Μάχη ὡς σημεῖον καμπῆς τοῦ πολέμου, διότι ἔσωσεν εἰς κρίσιμον στιγμὴν τὴν συμμαχικὴν θέσιν εἰς Μέσην Ἀνατολήν, ἀπεσόβησεν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Κύπρου καὶ ἐπεβράδυνε τὴν γερμανικὴν κατὰ τῆς Ρωσσίας ἐπίθεσιν.

Ἡ ἔκθεσις τοῦ ἀμέσως ὑπευθύνου γερμανοῦ στρατηγοῦ εἶναι εὐγλωττος: « Δι' ἐμέ, ὡς Διοικητὴν τῶν γερμανικῶν μονάδων ἀλεξιπτωτιστῶν αἵτινες κατέλαβον τὴν Κρήτην, τὸ ὄνομα τῆς νήσου ταύτης συνδέεται μὲ πικρὰς ἀναμνήσεις. Ὁμολογῶ ὅτι ἐπλανήθην εἰς τοὺς ὑπολογισμούς μου ὅτε συνεβούλευσα αὐτὴν τὴν ἐπίθεσιν. Ἀποτέλεσμα ἦτο ὅχι μόνον νὰ χάσω πολυτίμους ἀλεξιπτωτιστάς, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν παιδιὰ μου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκλείψουν πλέον οἱ σχηματισμοὶ ἀλεξιπτωτιστῶν, τοὺς ὁποίους εἶχον δημιουργήσει ἐγὼ ὁ ἴδιος ».

Ἡ μάχη τῆς Κρήτης ἐτελείωσε γεμάτη δόξαν καὶ φῶς, ὑστάτη προσφορά καὶ δίδαγμα λαοῦ πιστεύοντος βαθέως, ὅτι οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει ἡ ζωὴ ὅταν ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ζήσῃ ἐλεύθερος.

Ὁ ἀντίκτυπός της ἔφθασεν εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. Οἱ Ἰάπωνες, μολονότι τεταγμένοι εἰς τὸ ἀντίπαλον στρατόπεδον, ἐχαιρέτησαν τὸ ὁλοκαύτωμα μὲ ἱπποτικὰς ἐκδηλώσεις. Ἡ ἑφημερὶς « Χρόνος » τοῦ Τόκιο ἔγραψε:

« Προτείνομεν ὡς ζήτημα ὑπερτάτου καθήκοντος τιμῆς, ὅπως δημιουργηθῇ ἑκτακτον Τάγμα « τῶν Ἱπποτῶν τῆς Κρήτης » διὰ νὰ τιμηθῇ μὲ εἰδικὸν παράσημον κάθε πολίτης, κάθε στρατιώτης καὶ κάθε ἀξιωματικὸς ποὺ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν παραδοξοτέραν καὶ ἐνδοξοτέραν μάχην τῆς ἱστορίας — τὴν μάχην τῆς Κρήτης.

» Οἱ στρατιῶται καὶ αἱ γυναῖκες τῆς Κρήτης, ποὺ ἔλαβαν μέρος εἰς τὴν θρυλικὴν αὐτὴν μάχην, πρέπει νὰ καταταχθοῦν, ὀνομαστί, εἰς Εἰδικὸν Τάγμα Ὑπερανθρώπων.

» Ἀπίστευτα γεγονότα ἀντεμετώπισαν οἱ γενναῖοι καὶ ὑπεράνθρωποι αὐτοὶ μαχηταὶ τῆς φοβερᾶς μάχης τῆς κολάσεως, τὴν ὁποίαν μόνον εἰς Δάντης θὰ ἠδύνατο νὰ περιγράψῃ. Ἐγνώρισαν τὸν κατακλυσμὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἀγριότητος καὶ ἀντεμετώπισαν κόλασιν ἀπὸ φλόγας, αἵματα καὶ θάνατον, εἶναι δὲ ζήτημα ἂν θὰ δυνηθοῦν νὰ γνωρίσουν πλέον τὴν γαλήνην τῆς ζωῆς. Πρέπει ὅμως νὰ δεχθοῦν τὴν λατρείαν καὶ τὴν εὐλάβειαν ὅλων ἡμῶν τῶν ἄλλων, τῶν μικροτέρων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι παρηκολουθήσαμεν τὴν ἐνδοξὸν αὐτὴν μάχην τῆς Κρήτης καὶ δὲν μᾶς μένει ἄλλο, παρὰ νὰ τοὺς στολίσωμεν μὲ δάφνας. Ἀλλ' αὐτὸ θὰ γίνῃ, ὅταν θὰ ἔχωμεν ψυχικὴν γαλήνην διὰ νὰ δυνάμεθα νὰ ἀπονέμωμεν ὠραίας τιμὰς.

»Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Γερμανοί, θὰ ὑψώσουν τὴν χεῖρα, θὰ σταθοῦν εἰς στάσιν προσοχῆς καὶ θὰ χαιρετήσουν εὐλαβῶς τὰς δαφνοστεφανωμένας κεφαλὰς τῶν γενναίων πολεμιστῶν τῆς Κρήτης, τὰς κεφαλὰς ἐκείνων οἱ ὅποιοι, αἰμόφυρτοι ἀκόμη, ἐκράτησαν ὑψηλὰ καὶ δὲν ὑπέκυψαν ».

Τοιουτοτρόπως ἐκοίθη ἡ τελευταία ἐπὶ ἐλληνικοῦ ἐδάφους πρᾶξις τῆς ἡρωϊκῆς τριλογίας τοῦ Ἀλβανικοῦ Ἔπους. Ὁ πανελληνίου συνθέσεως στρατὸς τῆς μάχης τῆς Κρήτης ὠρίσθη ἀπὸ τὴν μοῖραν νὰ γράψῃ τὴν τελευταίαν σελίδα τοῦ ἐνδόξου πολέμου 1940-41, τοῦ πολέμου ὁ ὅποιος ἔκαμε τὸν ἀλησμόνητον ἐκείνον χειμῶνα τὴν οἰκουμένην νὰ κρατήσῃ κατάπληκτος τὴν ἀναπνοὴν πρὸ τῆς τρομακτικῆς ἐκρήξεως τῆς ἐλληνικῆς θελήσεως.

Μετὰ τὴν μάχην ὁ μαρτυρικός λαὸς τῆς Κρήτης ἀντέδρασε διὰ παντὸς μέσου εἰς τὴν ἐπιβληθεῖσαν εἰς αὐτὸν σκληρὰν μοῖραν, ἥτις ὑπῆρξε πολὺ περισσότερον ἀπάνθρωπος καὶ δυσβάστακτος τῆς τῶν λοιπῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν. Αἰῶνες πικρᾶς πείρας τὸν εἶχαν διδάξει ὅτι, παρόντος ἐχθροῦ, μία καὶ μόνη ἐγγύησις ἀσφαλείας τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας καὶ τῆς ζωῆς του ὑπάρχει : τὸ ὄπλον του.

Τὸ τίμιον αὐτὸ ἐχέγγυον ἐκράτησεν ὑπερηφάνως καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀπανθρώπου κατοχῆς καὶ δι' αὐτοῦ ἔδωκεν ἀναριθμήτους φορὰς εἰς τὸν δυνάστην μέτρον τοῦ ἠθικοῦ ὕψους εἰς τὸ ὅποιον δύναται νὰ ἀρθῇ ἡ ἐλληνικὴ ψυχὴ. Πέντε χιλιάδες νεκροὶ ἐπότισαν μὲ τὸ ἅγιον αἷμά των τὴν κουροτρόφον γῆν τοῦ Μίνωος καὶ τοῦ Ἑλευθερίου Βενιζέλου.

Τὸ ἀδόκητον ὕψος τῆς θυσίας τοῦ κρητικοῦ λαοῦ ὕμνησαν οἱ φίλοι καὶ ἐσημείωσαν μετὰ ῥίγους οἱ τότε ἐχθροὶ μας.

Γερμανὸς στρατηγὸς Διοικητὴς τῆς Κρήτης ἀναφέρει : « Οἱ Κρητικοί, ὅταν εὐρίσκωνται πρὸ τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἀποσπάσματος ἔχουν καὶ τὸ μυθῶδες, φαντάζονται ὡς μυθικοὶ ἥρωες. Εἶναι τόσοι ὑπερήφανοι τὴν τραγικὴν ἐκείνην ὥραν τοῦ θανάτου, ὥστε ὅποιος τοὺς ἰδῇ εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ τοὺς θαυμάσῃ. Συνέβη πολλάκις, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γίνουν ἐκτελέσεις, νὰ ἀφήσω τὸ γραφεῖόν μου καὶ νὰ ἐξέλθω εἰς τὸν ἐξώστην διὰ νὰ τοὺς θαυμάσω. Εἰς κανένα ἄλλον λαὸν δὲν εἶδα τόσην περιφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον καὶ τόσην ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ».

Γερμανὸς λοχαγὸς τῆς στρατιωτικῆς δικαιοσύνης, ἐκ τῶν παρισταμένων κατὰ τὰς ἐκτελέσεις, ἀφηγεῖται : « Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ αὐτὸ πού μοῦ συνέβη μὲ ἓνα γέροντα ὀγδόντα ἐτῶν. Εὐρίσκετο εἰς τὸ μέσον τῆς γραμμῆς τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἐπρόκειτο νὰ ἐκτελεσθοῦν. Ὀλίγον πρὸ τῆς ἐκτελέσεως ἐζήτησε νὰ εἴπῃ κάτι εἰς τὸν ἀξιωματικόν. Ἐπροχώρησα μὲ τὸν διερχομὲν ὀλίγα βήματα. Ἐβγήκε ἀπὸ τὴν γραμμὴν, ἔβγαλε τὸ δακτυλίδι πού ἐφόρει καὶ μοῦ τὸ προσέφερε λέγων : — Πάρε τοῦτο τὸ δακτυλίδι ! Σοῦ τὸ χαρίζω ! Φόρεσέ το διὰ νὰ ἐνθυμῆσαι εἰς ὅλην σου τὴν ζωὴν ὅτι ἐσκότωσες ἓνα ἀθῶον γέροντα ὀγδόντα ἐτῶν. Κατάπληκτος ἀπὸ ὅ,τι μοῦ εἶπε ἐπῆρα τὸ

δακτυλίδι καὶ τὸ ἐπέρασα ἀσυναισθήτως εἰς τὸ δάκτυλόν μου, ἐνῶ ὁ γέρον ἐπέστρεφεν εἰς τὴν γραμμὴν του καὶ προσεπάθει νὰ στυλώσῃ εὐθυτενὲς τὸ γυρτὸν ἀπὸ τὴν ἡλικίαν κορμί του. Ἐτραβήχθηκα εἰς τὴν θέσιν μου ζαλισμένος ἀπὸ τὸ ἐπείσώδιον, ἐπέρασε δὲ ὥρα διὰ νὰ ἐπανεύρω τὴν ψυχραμίαν καὶ νὰ ἐνθυμηθῶ τὴν διαταγὴν ποὺ εἶχα λάβει. Τὴν στιγμὴν ποὺ διέτασσα « πῦρ » ἔτρεμα ὁλόκληρος. Οὐδέποτε θα λησμονήσω τὴν τραγικὴν ἐκείνην σκηνήν ».

Αἱ ἑκατόμβαι τῶν θυμάτων τῆς Κρήτης ὑψοῦνται παραλλήλως πρὸς τὰς ἀναριθμήτους ἑκατόμβας τῶν θυμάτων τῆς λοιπῆς ἑλληνικῆς πατρίδος, τίμια, ἀθάνατα καὶ ἀπαραγνώριστα σύμβολα τῆς ἑλληνικῆς προσφορᾶς εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἐλευθερίας.

Τὴν ἀνυπέρβλητον αὐτὴν προσφορὰν προβάλλομεν πρὸς τοὺς ἰθύνοντας τὰς τύχας τοῦ κόσμου, ἐπικαλούμεθα τὸ μέγεθος, τὴν σημασίαν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς εἰς τοὺς μνήμονας ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπιλήσμονας ἀχαρίστους μεγάλους φίλους μας.

Χιλιάδες ἑλληνικοὶ τάφοι ἐδέχθησαν καὶ ἐχώνευσαν τὴν προσφορὰν μας, τὴν θυσίαν ἥσθάνθη μέχρις ἐγκάτων ἢ πονεμένη γῇ τῶν πατέρων. Αἱ μητέρες, αἱ γυναῖκες, αἱ ἀδελφαί μας βουρκώνουν μαντηλοδεμένες καὶ ζοῦν μὲ τὴν πικρὰν ἀνάμνησιν αὐτῶν ποὺ ἔπесαν. Συνηθισμένη, παναρχαία ἱστορία μὲ ἀνεξαντλήτους ἀνακυκλήσεις καὶ ἐπαναλήψεις.

Ἡ ζωὴ ὅμως δὲν σταματᾷ, ἀλλὰ πέρα ἀπὸ τοὺς τάφους καὶ τοὺς σταυροὺς καὶ τὰς ἀναμνήσεις, ὁ μόχθος τῆς δημιουργίας κάμνει νὰ λησμονηθῇ τὸ μοιρολόγι καὶ νὰ ἀνθήσῃ τὸ τραγούδι τῆς ζωῆς.

Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τὰ θύματά μας προσλαμβάνουν τὴν ἔννοιαν τῶν κειμηλίων, τῶν ἠθικῶν θησαυρῶν, τοὺς ὁποίους ἐπιδεικνύομεν μὲ ὑπερηφάνειαν καὶ μὲ τὴν ἱκανοποίησιν ὅτι εἶναι ἰδικά μας ἀναφαίρετα ἠθικὰ κεφάλαια, ἀπαράγραπτοι τίτλοι τιμῆς διὰ τὰς οἰκογενείας καὶ τὴν Πατρίδα, φωτεινὰ παραδείγματα διὰ τοὺς ἀπογόνους :

Ἦς μὴ βρέξῃ ποτὲ
τὸ σύννεφον, καὶ ὁ ἄνεμος
σκληρὸς ἤς μὴ σκορπίσῃ
τὸ χῶμα τὸ μακάριον
ποὺ σᾶς σκεπάζει.

Ἦς τὸ δροσίῳ πάντοτε
μὲ τ' ἀργυρᾷ τῆς δάκρυα
ἢ ροδόπεπλος κόρη
καὶ αὐτοῦ ἤς ξεφυτρώνουν
αἰῶνια τ' ἄνθη.

*Ἕλληνες, τῆς πατρίδος
καὶ τῶν προγόνων ἄξιοι·
Ἕλληνες, σεῖς, πῶς ἤθελεν
ἀπὸ σᾶς προκριθεῖν
ἄδοξος τάφος ;¹*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι. ΚΟΥΡΜΟΥΛΗΣ

1.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Εἶχον ὑπ' ὄψιν πάντα σχεδὸν τὰ μέχρι τοῦδε γραφέντα περὶ τῆς μάχης τῆς Κρήτης παρ' ἡμετέρων καὶ ξένων. Ἐκ τῆς ἐλληνικῆς περὶ τὸ θέμα βιβλιογραφίας σημειωτέα :

Ἀκρίτα Τ., Οἱ Γερμανοὶ στὴν Κρήτη.

Γύπαρη Π., Ἡρώες καὶ ἡρωϊσμοὶ στὴ μάχη τῆς Κρήτης.

Δημητρακάκη Στ., Ἡ μάχη τῆς Κρήτης.

Καλλονᾶ Σ., Ἡ ἀπὸ ἀέρος εἰσβολὴ εἰς Κρήτην.

Μανωλικάκη Ἰ., Ὁ Γολγοθᾶς τῆς Κρήτης.

Μουρέλλου Ἰ., Ἡ μάχη τῆς Κρήτης.

Τσιφάκη Χ., Πολεμικὴ ἐκθεσις περὶ τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὸν τομέα Ρεθύμνης (χειρόγραφος).

Τσουδεροῦ Ἐμμ., Ἀνωμαλίαι στὴ Μέση Ἀνατολή. Τοῦ αὐτοῦ, Πολιτικὰ παρασκήνια.